

Богумил ХРАБАК*

МИТРОПОЛИТ ПЕТАР I У ВРЕМЕНУ ОД ПРОПАСТИ МЛЕТАЧКЕ РЕПУБЛИКЕ ДО ПРИВРЕМЕНОГ УЈЕДИЊЕЊА ЦРНЕ ГОРЕ И БОКЕ КОТОРСКЕ

Време од Наполеонових освајачких ратова до Бечког конгреса (1815) је доба прекретно, пуно промена. Стара феудална Европа није уништена, али је озбиљно уздрмана. У нашим краљевима са ликвидацијом Млетачке Републике јавила се јагма око њених поседа. У дотрајалом Отоманском Царству поједине покрајине су се почеле одметати, па је у тим условима настао и Први српски устанак, који је имао утицаја на области око тадашње Црне Горе.

Петар I био је највећи управљач Црне Горе из лозе Петровића Његоша. Његова историјска заслуга је стварање црногорско-брђанске државе, која је настала из удружених племена, чији је живот и менталитете одлично познавао митрополит Петар I. Њему је припала веома значајна улога у вођењу спољне политике, у законодавству и судству, али и у стабилизовању оружаних снага и економског живота. У означеном времену Петар I је себи поставио два задатка: уједињење Црне Горе и Боке Которске, чиме би Црна Гора добила излаз на Јадран и, друго, стварање централистичке државне управе, где би он био и световни господар. После великих победа на Мартинићима и Крусима он се више трудио да државу што хитније прошири, него да Црна Гора стекне признање о независности. После панегиричара, како су Макушев и Ровински називали црногорске историописце до Милаковића и Драговића, и у последњој деценији прошлог столећа јавили су се неопанегиричари, обично не историчари који Петра I нису пратили према архивским изворима, те је данас потребна реч критичке историографије о великој фигури Петра I. У сваком случају он није био светац, какав је епитет добио од цркве.

Преломне 1797. године митрополит Петар I је двапут силазио у Боку. Русију је сматрао братском велесилом на коју може да се увек ослони.¹

* Редовни професор универзитета и академик, Београд.

¹ Д. Вуксан, *Петар I Петровић Његош и његово доба*, Цетиње 1954, 78.

Према Аустрији је (1797) био прилично кооперативан ако не и услужан.² Но већ следеће 1798. године разаслата су циркуларна писма у све бокелске општине против Аустрије, али одевена у рухо верске поуке. Та нестрпљивост и лако окретање леђа сили, ако се с њом не може ништа постићи, главна је карактеристика ставова Петра I у вођењу спољне политике. Оценивши митрополита као опасног и безобзирног, аустријски генерал Томас Бради је покушао да Подмајински манастир претвори у касарну.³ Први корак у ширењу према Боки било је разграничење према међама из времена Ивана Црнојевића, који захтев није одобравао ни руски двор. Повод за измену граница био је сукоб Побора и кнеза Љубановића.⁴

Митрополит Петар I је већ 1799. јасно показао да тежи укључењу Боке па и Конавала у државу коју је управо стварао. У питању Конавала користио је побуну конавоских кметова против феудалних дубровачких господара, при чему су постојале неке везе са Цетињем. Наредне 1800. године Петар I је знатно проширио свој територијални програм, који се види из меморандума Ћирковића–Давидовића руском двору. Петар I је тражио руску подршку у удруживању српских области, тј. Црне Горе, Зете, Боке, Дубровника, Далмације, Босне и Херцеговине те Србије у једну славеносрпску државу са средиштем на Цетињу, што би остварила ослободилачка црногорска војска од 10.000 бораца, плаћаних од Русије, поред раније исплаћиваних годишњих субвенција.⁵ Руској влади се није свидела та концепција, повезана са приличним трошковима, и посебно да се на челу такве државе налази црквени поглавар; она је тада тражила обнову византијске државе под својим патронатом. Још ширу тезу изнео је руски генерал Неранцић, али је та замисао такође одбачена.

Поред Ћирковића двапут упућиваног у Петроград, нестрпљиви митрополит послао је и Грбљанина Стевана Вучетића, да покрене руску вољу преко Светог синода. Оба емисара су се у Русији прикључили кружоку Црногораца који су у Русији радили против митрополита Петра, посебно у питању присвајања и световне власти. Кад се и Н. Ћирковић, поред неких других, препоручивао руској влади да буде упућен у Црну Гору као световни владар, Петар I му је одузео пуномоћ и изјаснио се да он није ни гроф, ни обервојвода и Црнојевић, мада му је све те титуле 1799. сам дао.

Године 1802-4. избио је устанак Грбљана. Повод је био ситан – ревалоризација неке ситне монете која се доста употребљавала у дневном проме-

² Ј. Миловић, *Петар I Пејровић Њеџош – њисма и друга докуменџа, зраћа до 1830. године*, Титоград 1987, 86.

³ Д. Вуксан, *Петар I*, 82, 79.

⁴ Исто, 90.

⁵ Исто, 91-2; Б. Павићевић, *Политика цара Павла I према Црној Гори*, „Гласник цетињских музеја” III (1970), 44, 46-7.

ту. Локални аустријски заповедници и администратори означили су као подстрекаче побуне владичиног дугогодишњег секретара опата Ф. Долчија, али и самог владика. Долчи је био присталица Наполеона и одржавао је везу с Анконом, која је била у рукама Француза, и са француским конзулатом у Дубровнику. Пошто ништа није постигао помоћу Русије, Петар I се почео окретати освајачу Наполеону још 1802. На простору између Барлете и Бриндиџија налазило се 40.000 Наполеонових војника, које је Петар I видео као ујединитеље Црне Горе и Боке. Руска дипломатија у Паризу купила је Долчијев „пројект револуције”, који је полазио од француске заштите Црне Горе.⁶ Руски политички чиниоци су то препознали као напуштање руског покровитељства и везивање за непријетеље Русије, те су преко Светог синода покренули акцију да се Петар ухвати и доведе у Русију те заточи у Сибиру. Аустријска влада је знала о умешаности Долчија и митрополита у грбаљску побуну, али је била уздржљива у предузимању радикалних мера. Управо умрли гувернадур Јован Радоњић био је наклоњен Бечу, те су се Аустријанци надали да митом доведу за гувернадуре личност још вернију њеној влади и политици.⁷ Аустријска влада је дала налог свом администратору у Котору барону Розетију да у Стањевићима ухапси митрополита и преда га генералу М. Ивелићу за спровођење у Русију.⁸ Митрополит, чији је ауторитет знатно опао, сазвао је (априла и јула) дваред Народну скупштину да добије подршку народа против својих гонилаца.⁹ Да би се извукао, митрополит, је морао жрвовати Долчија, иако је он само спроводио политику коју је зацртао владика Петар. Долчи је осуђен на доживотну робију, али је на накнадно инсистирање руске стране 1805. задављен у тамници.¹⁰

О раду Петра I на стварању државе и инаугурације државних органа неће се овде говорити, јер је то више него познато у науци.¹¹

Митрополит Петар I желео је да потисне и маргинализује Први српски устанак, који је схватио као озбиљног конкурента у провођењу српске националне политике. Он је реаговао и на збивања на другим теренима које је својатао: на пример да се Далмација стави под угарску круну у оквиру

⁶ Д. Вуксан, *Петар I*, 92-3, 96; Вл. Ђорђевић, *Црна Гора и Русија*, Београд 1914; Т. Erber, *Storia della Dalmazia*, Zara 1896, 97-102; Л. Томановић, *Бока Коњорска од године 1797-1814*, Дубровник 1922, 445-467; „Споменик СКА” XXI, 97.

⁷ Ђ. Пејовић, *Црна Гора у доба Петра I*, Београд 1881, 32122.

⁸ Вл. Ђорђевић, *Црна Гора и Русија*, 103, 122.

⁹ Исто, 121, 122.

¹⁰ Д. Вуксан, *Петар I*, 138; Ђ. Пејовић, *Петар I*, 32122; Д. Лекић, *Свољна јолићка Петра I Пејровића Њеџоша*, Цетиње 1950, 164-66.

¹¹ Вл. Ђорђевић, *Црна Гора и Русија*, 138; Р. Петровић, *Законик Петра I*, „Годишница Н. Цупића XXXIX”, Београд 1931, 43-71.

Аустројје.¹² Морачани и херцеговачка племена су узалуд звали Петра I (7/19. јуна 1804) да не оклева него да крене на Турке.¹³ Преко Аустројјанаца митрополит је (20. марта 1805) саветовао Карађорђу да не шири устанак него да прими аутономију коју би му Порта понудила.¹⁴ У то време Петар I је за такву политику имао подршку Русије, која је покушала да Турску загреје за савез против Наполеона. На Карађорђеове позиве Црној Гори да и она крене у акције, руски министар иностраних дела А. Чарторијски није видео (11. јуна 1805) у чему би се састојала помоћ Црне Горе Србији. У исто време Чарторијски је преко руског амбасадора у Цариграду наговарао Порту (новембра 1804) да турске власти наоружавају Србијанце, како би ови дејствовали против Француза у Црној Гори и Србији.¹⁵ Митрополит Петар I се трудио да осигура позиције у Херцеговини, те је (30. септембра 1805) протествовао против притисака на хришћанско становништво које се у Дробњацима, Пиви, али и јужније изјашњавало за придружење Србијанцима.¹⁶ Генерал М. Ивелић, који је спроводио руску политику, писао је (4. августа 1805) игуману Арсенију Гаговићу у Пиву да се херцеговачка племена не покрећу против Турака; Ивелић је писао и Јакову Ненадовићу (27. октобра 1805) о савезништву Русије и Турске.¹⁷ Док је Петар I обуздавао Дробњаке и друге Херцеговце, побуна се ширила на Морачу и Ровца, па и на Куче, Пипере и Клименте, што је тешко падало првом цетињском митрополиту који је привео нека брђанска племена Црној Гори.¹⁸ Петар I је и 1806. године саветовао Карађорђу да не креће против турских паша,¹⁹ иако се став Русије мењао. Но, кад је сам пошао на Никшић и Херцеговину, затражио је Карађорђеву помоћ у смислу акционе координације.

Митрополит Петар је кудикамо више радио на ширењу Црне Горе него на стицању и признавању независности Црне Горе. Он је (пре 5. априла) упутио посланицу православног живљу да се уједини под окриљем Руса. Црногорски емисари кружили су свим околним областима. Напоменуто је да се са 2500 бораца креће у сусрет Србијанцима, али од тога није било ни-

¹² Сл. Гавриловић, *Грађа бечких архива о Првом српском устџанку*, књ. Београд 1985, 5.

¹³ М. Вукићевић, *Карађорђе*, књ. II, Београд 1912, 211.

¹⁴ *Первое сербское восстание*, кн. I, 1804-1813 гг. и Россия, Москва 1980, 95.

¹⁵ Б. Павићевић, *Стварање црногорске државе*, Београд 1955, 109-182; Ђ. Пејовић, *Црна Гора*, passim.

¹⁶ *Первое сербское восстание*, I, 165-66, 167-8, 108-9.

¹⁷ *Први српски устџанак*. Акта и писма на српском језику, у редакцији Р. Перовића, Београд 1878, 132-33, 141-42.

¹⁸ М. Дашић, *Ушћицај Првог српског устџанка на националноослободилачки покрет у Васојевићима и у осталим црногорским Брдима*, „Историјски значај српске револуције 1804. године”, Београд 1983, 558.

¹⁹ *Первое сербское восстание*, 242-43.

шта.²⁰ Средином маја Петар I имао је састанак са генералом Лористоном у манастиру Подластви, на коме је француска страна поново инсистирала на оснивању у Црној Гори конзулата, што никако није одговарало митрополиту, јер се бојао да би морао да прими и Наполеонову заштиту.²¹ Уместо тога он је са делом својих снага и са Русима допро до Дубровника, где је у Грузију примио на поклон неки дубровачки брод, који је одмах продао.²² На простору до Херцег-Новог, било је крвавог окршаја са француским гренадирима, где су Руси и Бокелџи, ратујући фронтално, имали крваве губитке, док су жртве код Црногораца биле минималне, јер су они ратовали хајдучки, на препад и из бусије. Кад су Французи и Руси закључили мир (26. јула 1806), очекивало се да ће Наполеон ударити на Босну и Херцеговину; тада је Порта брже поставила новог скадарског пашу и подржавала мировање према Црној Гори. Скадарски паша је извео 30.000 војника против Србијанаца, али не и према Црној Гори.²³ Херцеговачка племена после скршеног устанка у Дробњацама (почетком 1806) нису показивала ранију ратоборност, мада су примала руске и црногорске емисаре.²⁴ Око 27. новембра 1806. Црногорци су сами продрли у околину Никшића, пљачкајући стоку, али су претрпели пораз.²⁵ После тога Руси и Црногорци дошли су пред тврђаву Клобук, али опет без успеха.²⁶ Руси и Бокелџи су изводили акције са обале код Стобреча, али не и Црногорци; циљ акције је био да се помогну побуњени Пољичани и да се дигне на оружје средња Далмација.²⁷

Миром закљученим у пруском градићу Тилзиту (25. јула 1807) Руси су предали Боку Которску Французима. Трећи члан тајне конвенције предвидео је да Црногорци не могу бити ангажовани у руским трупама у Напуљској Краљевини.²⁸ Одатле су раније Црногорци добили три топа, доста муниције и жита, што је искрцано у Будви, док је војни заповедник Боке био генерал Рукавина. Месеца августа митрополит Петар имао је састанак са маршалом Мармоном, који је замерио владици што настоји да буде и световни господар Црне Горе; из владиног разговора излазило би да су Цр-

²⁰ М. Гавриловић, *Историја из париских архива*, Београд 1904 (у даљем тексту: ИПА) 119, 128, П. Давид париском МИД-у 5. IV 1807.

²¹ Д. Вуксан, *Петар I*, 167-69.

²² Историјски архив Котора (у даљем тексту: ИАК), ДЕБОФ VI, 243/12. Брод „*P Guerriere*” гусара са Кумбора Василија Ђурашевића, владиног поузданика.

²³ А. Ивић, *Списи бечких архива* (у даљем тексту: СБА), књ. III, Суботица 1937, 199, 201, 255, 257, 259, 295, 304.

²⁴ Ст. Димитријевић, *Грађа за српску историју*, „Споменик СКА” 53, 106; Ј. Тошковић, *Односи између Босне и Србије 1805-6 и бој на Мишару*, Суботица 1927, 93.

²⁵ Г. Сљиво, *Босна и Херцеговина 1788-1812*, Бања Лука 1992, 268.

²⁶ ИПА, 119, 128, 159-60, 198-99, 207-8.

²⁷ ИПА, 192-3 (20. VI 1807).

²⁸ ИПА, 200; М. Гавриловић, *Из новије српске историје*, Београд 1926, 73.

ногорци слободни људи и да понекад и заповедају, чега има и у монархијама;²⁹ Петар I видео је Црну Гору као републику.

Петар I обратио је пажњу и на стање у Грбљу и Паштровићима. Генерал Клозел (у Дубровнику) држао је да све акције у Боки покреће митрополит Петар I преко својих људи.³⁰ Као што је речено, владика је 1804. поставио своје кандидате за кнезове грбальских кнежина. Ове нису признали Французи, те су на власт довели свргнуте кнезове, владичине противнике. Нарочито су сметали Јово из Тујковића, Јово из Бојковића и Јово из Љубановића. Прва двојица су убијена. Организатор убиства кнеза Бојковића непосредно пред драмом на улазу у Цркву имао је једночасовни разговор са владичиним слугом. У тим обрачунима убијени су и неки други.³¹ Митрополит Петар је (почетком новембра 1807) одржао састанак са првацима Паштровића, како би се јаче иступило против Француза.³² У малој побуни у Кривошијама због смењивања кнеза Богдана Самарцића, владичиног присталице, Французи су видели непосредно мешање владике.³³

Јула 1808. избио је бунт у Кртолима због намераваног хапшења попа Вукошића, владичиног присталице, који је у луци Траште (Бигово) одржавао везе с Енглезима са неког гусарског брода.³⁴ При сличном покушају хапшења попа Ђура Лазаровића, главног владичиног експонента у Грбљу и некадашњег кнеза, који је тражио да буде изабран и за гувернадуре Грбља, настала је буна у Брајићима, где је поп Ђуро добегао. Брајићи нису хтели да изруче попа Ђура, те су француске јединице спалиле Брајиће и упале у Црну Гору, где су пљачкале и силовале жене. Тиме је створена озбиљна криза у односима између митрополита Петра I и Француза, јер су ови последњи имали доказа да је владика послао борце у помоћ побуњеним Брајићима.³⁵

Аустријски уходе у Далмацији дојавили су пограничју да се Французи припремају за обрачун са Скадранима и Црном Гором. Полазна мотивација је била што су Турци у Бару побили четири француска официра који су пратили муницију у Албанију.³⁶ Енглези су већ од почетка 1808. године појачали гусарске акције у Јадрану, па су наносили штете и Боки и Црној Гори.³⁷ Кад је настао руско-турски рат, руски ратни бродови су поново упло-

²⁹ Д. Лекић, *Маршал Мармон и Црна Гора*, „Историјски записи”, 1/1962, 45, 49.

³⁰ П. Поповић, *Личности владике Пејтра I по француским изворима*, „Записи”, књ. III, Цетиње 1928, 72.

³¹ ИАК, ДЕБОФ IV, 107, 117.

³² Исто, VII, 90-91/1.

³³ Исто, III, 164 (10. X 1807).

³⁴ Исто, V, 125, 127; VIII, 80 (6. XI 1807).

³⁵ Исто, 259-259/1; VIII, 93-93/2, 167/4; VI, 17/22; Д. Вуксан, *Пејтар I*, 172-4.

³⁶ СБА, V (1939), 426 (7. IV 1808).

³⁷ Исто, 199 (9. II 1808).

вили у Јадранско море, што је изазвало страх не само у Херцеговини него и у Сарајеву. Ти бродови су крајем октобра 1809. бацили сидро чак на которској обали. У Сарајеву је аустријски драгоман причао како ће Французи у корист Аустрије испразнити Далмацију и Боку Которску. Французи су тада желели коалицију са Турском, али то је демантовао француски министар иностраних послова. Како су Црногорци могли у таквим комбинацијама, као људи под руском заштитом бити угрожени, француски конзул у Сарајеву П. Давид јавио је својој париској централи да ће они потражити спој са Србијанцима, заједнички пресецајући везу Босне с осталим Отоманским Царством.³⁸

Митрополитови емисари су обилазили Никшићку Жупу, Морачу а према Дробњацима владика је обраћао посебну пажњу. Владичин брат Станко пошао је у Херцеговину да се састане са главарима од Пиве до Гацка.³⁹ Владика је наставио да осетљиве послове обавља преко других. Његов нови секретар вршио је скривену преписку и обављао важне мисије. Везу са Бјелопавлићима Петар I спроводио је преко сарајевског трговца Будимлића.⁴⁰ Поред посредника, тамо где није претила опасност, он је могао бити и безобзиран: своја стада послао је на пашњаке будванске општине, не питајући за дозволу никога.⁴¹

Године 1810. и 1811. Црна Гора је била озбиљно угрожена. Али-паша из Јањине већ током јануара 1810. као и босански везир наступали су ка Црној Гори; Али-паша је загосподарио Скадром, а босански валија је слао поверљиве емисаре да испитају покрете око Црне Горе; посебно је ваљало установити да ли ти покрети, као и онај у Далмацији, имају везе са кружењем енглеских бродова. Дobar део црногорских снага налазио се у теснацу код Сјенице.⁴² Како су Дробњаци измицали владином утицају, тражећи ослонац на Србију, владика их је узео у посебну заштиту; он је свом синовцу Станку писао да је „присвојио дробњачку нахију”.⁴³ Та „заштита” била је територијално ширење према Србији. Митрополит Петар био је присиљен да тражи оружану помоћ од Карађорђа, јер је био притиснут особито од Француза.⁴⁴ Маршал Мармон добио је задатак да састави оперативни план за напад на Црну Гору, са 13-15 батаљона, у три правца и користећи четири пута. Априла 1811. Мармона је на челу Илирских Провинција заменио ге-

³⁸ ИПА, 497 (Давид 5. XI 1809), 497-386, 490-433.

³⁹ Д. Вуксан, *Петар I, Пийери и Дробњаци у 1809. године*, „Записи” XIX, св. 6 (јун 1938), 321-22, 324, 327.

⁴⁰ СБА V (1939), 94.

⁴¹ ИАК, ДЕБОФ III, 48 (10. X 1807).

⁴² ИПА, 519 (16. II 1810, Давид).

⁴³ Д. Вуксан, *Црна Гора 1809 и 1810 године*, „Записи” XXIII, св. 6 (деце, бар 1939), 326.

⁴⁴ СБА VII-VIII/2, Београд 1966, 67-8 (15. XII 1810).

нерал Бертран, који је одмах поставио питање примене Мармоновог плана за напад на Црну Гору.⁴⁵

Септембра 1812. конфиденти из Далмације јавили су Бечу да се Руси, Црногорци и Србијанци припремају да нападну Французе у Далмацији.⁴⁶ Француска обавештајна служба у Солуну сазнала је да се на Малти образује енглеска експедиција за Црну Гору, одакле би удар продужио за Илирске покрајине.⁴⁷

Француски билтен у Травнику донео је (7. маја 1813) план руског конзула у Београду Недобе о сједињењу Србије и Црне Горе посредовањем Руса приликом вођења заједничких операција преко Босне; постојала је и вест да је у првој десетини марта 1813. 200 Црногораца прешло преко јужне Босне у Србију.⁴⁸ Митрополит Петар, међутим, није много марио о руском балканском програму, као што није макао ни прстом кад је Русија 1812. и 1813. године водила судбоносне битке против европске армије Наполеона. Њега је тада занимао наступ Енглеза за које се потпуно везао; прихватио је њихов захтев да наступи преко Грбља и Дебелог Бријега ка Конавлима.⁴⁹ Владика је и тада знао за Русе кад су му биле потребне финансијске субвенције; због тога је буџет руског конзулата и тада предвидео средства на помоћ Црној Гори и Херцеговини, а поводом три владичине молбе.⁵⁰

Кад су у Доброти прављена статутарна акта за републицицу Уједињених Покрајина (Црна Гора и Бока), владичини поузданици су тражили да се као заштитници нове државице, поред Русије и Аустрије, означи и Енглеска. Томе су се одмах супротставили Грбљани, који су и раније приговарали митрополиту Петру да је неоправдано окренуо леђа Русији и да се држи Енглеза.⁵¹ У акцији истеривања француских окупатора 1813. године митрополит је командовао једном од две колоне црногорске војске, с којом се спустио у Будву.⁵² Владика је прикупио само део Бокела, јер се показало да Бокелџи губе вољу да се боре под заповедништвом митрополита а за уједињење са Црном Гором. Они су самостално покушали да заузму Котор, без Црногораца.⁵³ У Доброти је 29. октобра састављена и потписана конвенција о новој управи у уједињеној републицици од девет Црногораца и

⁴⁵ П. Поповић, *Два француска плана за напад на Црну Гору 1811. године*, „Записи” књ. VII, св. 4 (октобар 1934), 85-6.

⁴⁶ Сл. Гавриловић, *Грађа*, књ. III, Београд 1992, 323.

⁴⁷ ИПА, 720, 728.

⁴⁸ Исто, 738.

⁴⁹ Исто, 782, 754.

⁵⁰ *Уједињење Црне Горе и Боке 1813-1814*, редактор М. Милошевић, књ. II, Погорница 1998, 116-18.

⁵¹ П. Буторац, н. н., „Рад ЈАЗУ” 265, 92.

⁵² Вл. Ђорђевић, *Црна Гора и Русија*, passim; Сл. Мијушковић, *Дневник бригадног генерала Гошјеа*, „Историјски записи”, бр. 1/1962, 77.

⁵³ П. Буторац, н. н., „Рад ЈАЗУ” 265, 80.

девет Бокеља, на челу са владиком.⁵⁴ Коначна одлука о уједињењу Црне Горе и Боке Которске донесена је 10. новембра 1813. опет у Доброти, а митрополит је напустио вишенедељну блокаду Котора. Извршни орган нове државице представљала је Централна комисија са по девет чланова обеју страна са владиком на челу.⁵⁵ На следећим седницама, поред пуног броја Црногораца учествовало је свега по неколико Бокеља. Највећу опозицију при доношењу одлука чинила су Грбљани, који су били раније највећи владин ослонац. Разлог незадовољства били су: завођење централизоване управе и економске обавезе које Бокељи нису имали ни у доба најстрожих окупатора.⁵⁶ Поновним доласком аустријских окупатора цетињски митрополит је за неко време изгубио црквену надлежност над православнима у Боки, где је ту јурисдикцију преузео далматински епископ Венедикт Краљевић.⁵⁷

На почетку излагања дата је укупна позитивна оцена историјског значаја рада митрополита Петра I. Ипак, оцена о владици не може се донети на основу његових посланица, у којима је као верски старешина увек проповедао мир, човечност и братство. У практичној делатности владика је изгледао сасвим друкчије, о чему сведоче архивски записи, пре свега которске архивске серије „*Дебоф*”. Његова писма показују да се залагао за радне слојеве а против кнежевско-главарског слоја који се у време продирања робно-новчаних односа користио могућностима друштвеног положаја. Поред несумњивих заслуга, објективна и критичка историографија мора код митрополита Петра констатовати и негативне моменте у стилу његова рада. Владика се мало обазирао на реалне околности, није био довољно стрпљив, није бирао средства у испуњавању задатака које је поставио. Желео је да брзо изведе уједињење са Боком, уз снаге које силе заштитнице. Како ове нису показивале вољу да остварују туђе програме, он је безобзирно мењао те заштитнике. Најпре се заједно са гувернадуром Јованом Радоњићем, као световном фигуром власти, одбио од Русије и повезао са Бечом. Гувернадур, као представник главарског слоја, такође је био заинтересован за стварање државе. Митрополит је (1796) сматрао да је народ у Црној Гори самовољан и непослушан и да се мора нагонити сабљом и конопцем.⁵⁸ Имајући професионалну, судску, војну и сваку другу власт, он се претворио у апсолутисту. У том својству, као да је Црна Гора његова имовина, он је на конгресу у Верони (1822) нудио силама земљу у заштиту, с тим да уведу свој поредак, уз своја средства.⁵⁹

⁵⁴ Д. Вуксан, *Црна Гора у 1813*, „Записи”, књ. XX, св. 3, 130.

⁵⁵ Д. Милаковић, *Историја Црне Горе*, Задар 1856, на више места.

⁵⁶ *Уједињење Црне Горе и Боке*, II, 593; I (1998), 440.

⁵⁷ П. Буторац, н. н., „Рад ЈАЗУ” 265, 98.

⁵⁸ Б. Павићевић, *Стварање...*, 130.

⁵⁹ Исто, 123.

Он није био омиљен у Грбљу и Паштровићима, где је неумереним форсирањем својих присталица народ поделио и изазвао странчарске страсти. Он је постављао и смењивао кнезове на туђој територији, где је слао заставе друге државе. Владика је свесно ишао за нетачним представљањем чињеница. Тврдио је да је Иван Црнојевић продао Конавле Дубровнику, а да је млетачка Сињорија посела Поборе, Маине и Брајиће да би спречила њихово везивање за Русију. У званичном пуномоћју он је Николу Ћирковића уврстио у Црнојевиће, уз титулу грофа и обервојводе, што је после демантовао, кад је Ћирковић радио у Русији да га признају за световног владара у Црној Гори. Да би дошао до новца, примио је (1806) од гусара у Грузију заплешен брод, који је одмах продао. Одговоран је не само за судбину Фр. Долчија, који је спроводио његове планове, него и за смрт тројице грбљских кнезова, који су му сметали још 1797. године; организатор једног од ових убистава непосредно пре злочина један сат је примао смернице од владиног слуге. Безобзирно је мењао велике силе као своје заштитнике, што је довело до хлађења Русије и Аустрије.

Много је и то брзо хтео, много је корисног започео, али је у прекретном времену (до Бечког конгреса) све изгубио. Републичка Уједињених Покрајина трајала је свега неколико месеци. Изгубио је и црквену ингеренцију над православним у Боки, преко које је спроводио и своје политичке интересе. Дакле, и поред историјских заслуга, његова врло жива делатност у периоду 1797-1814. године завршила се негативно и са губитком ранијих позиција.

Bogumil Hrabak

METROPOLITAN PETAR THE FIRST IN PERIOD FROM DESTRUCTION
OF THE VENETIAN REPUBLIC TO UNION OF MONTENEGRO
AND BOKA KOTORSKA

Summary

On grounds of voluminous literature and some unused documents from archives in Kotor and Dubrovnik, the author has observed the activity of Metropolitan Petar the First, the greatest ruler of Montenegro from the Petrović-Njegoš family. Petar the First has created Montenegrin-Hills state. He is attributed the decisive role in conducting the foreign policy, in judiciary and legislature, but also in stabilizing the military power. He protected peasants from oppressive headmen, who made efforts to make a fortune by extortion. But, besides those significant merits, he had also shown a series of negative features in solving the state issues. He was inconsiderate and impatient, he changed protectors and did not mind presenting the negative traits in a positive light. At the end of mentioned period he was a loser: the small republic of united provinces he had created lasted only several months, and he lost the religious competence over the orthodox population in Boka Kotorska.